

Закінчення табл. 2

Частка ринку		Аутсайтери на ринку [5,43 %;24,80 %]	Підприємства із слабкою конкурентною позицією [24,80 %;25 %]	Підприємства із сильною конкурентною позицією [25 %;58,79 %]	Лідери на ринку [58,79 %;66,96 %]
Темп приросту ринкової частки					
Підприємства з конкурентною позицією, що погіршується	[-6,97 %;1,62 %]	–	–	–	ЗАТ "ЗАЗ"
Підприємства з конкурентною позицією, що покращується	[1,62 %;17,98 %]	ВАТ "КрАСЗ"	–	–	–
Підприємства з конкурентною позицією, що швидко покращується	(17,98 %;23,86 %]	Корпорація "Богдан"	–	–	–

Як бачимо жодне підприємство не потрапило у інтервали із слабкою конкурентною позицією або сильною конкурентною позицією, тобто усі вони істотно відрізняються від даних груп із погляду статистичного розподілу і формують окремі групи – аутсайдерів і лідерів ринку. Відповідно до отриманих результатів у інтервалі [5,43 %; 24,80 %) знаходиться абсолютна більшість підприємств-аутсайдерів ринку, а в інтервалі [58,79 %; 66,96 %) – абсолютний лідер з виробництва легкових автомобілів в Україні ЗАТ "ЗАЗ", частка ринку якого за результатами 2009 року хоч і становить 66,96%, проте вона все одно менша, за частку, яку підприємство мало у 2007 році. Дана обставина і вплинула на від'ємний темп приросту частки ринку даного підприємства.

Необхідно звернути увагу на той факт, що хоча за останній рік виробництво легкових автомобілів значно зменшилося по кожному підприємству галузі, проте деякі підприємства мають додатні темпи приросту частки ринку (Корпорація "Богдан", ВАТ "КрАСЗ"), що свідчить про наявність тенденції зростання їх ринкової частки.

Таким чином, конкурентна карта є базою для розробки стратегії розвитку підприємств на майбутнє, що враховує конкурентний статус та динаміку розвитку підприємства, а також особливості його ринкового оточення.

Дослідження показало, що використання статистичних даних для побудови конкурентної карти на базі відкритої звітності дозволяє:

- ✓ здійснювати оцінку позиції підприємства на ринку відносно підприємств – конкурентів;
- ✓ встановлювати ступінь домінування підприємств на ринку;

- ✓ визначати найближчих конкурентів і встановлювати відносну позицію підприємства серед учасників ринку;

- ✓ підвищувати оперативність та якість управлінських рішень щодо входження на ринок у майбутньому;

- ✓ розширювати межі аналізу з метою встановлення характеру конкуренції на ринку виробників легкових автомобілів в Україні.

Таким чином, побудова конкурентної карти дало можливість встановити значну нерівномірність розподілу ринкових часток між підприємствами-виробниками легкових автомобілів в Україні. А це, у свою чергу, дозволяє в якості перспективного напрямку дослідження визначити аналіз та оцінку впливу рушійних сил ринку на конкурентний стан в галузі.

1. Азоев Г.Л., Челенков А.П. Конкурентные преимущества фирмы / Г.Л. Азоев, А.П. Челенков. – М.: ОАО "Типография "Новости", 2000. – 256 с.
2. Бутенко Н., Кривенко М. Методичні підходи до систематизації конкурентних переваг підприємства / Н. Бутенко, М. Кривенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2009. – № 107-108. – С. 42 – 46.
3. Клименко С.М., Омеляненко Т.В., Барабась Д.О., Дуброва О.С., Вакулєнко А.В. Управління конкурентоспроможністю підприємства. Навч. посіб. – КНЕУ, 2008. – 520 с.
4. Статистика рынка товаров и услуг: Учебник. – 2-е изд. перераб. и доп. / И.К. Беляевский, Г.Д. Кулагина, Л.А. Данченко и др.; Под ред. И.К. Беляевского. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 656 с.: ил.
5. Porter M. How competitive forces shape strategy // Harvard Business Review. – 1979. – P. 137-145.
6. Виробництво найважливіших видів промислової продукції по місяцях 2007, 2008 і 2009 років. Експрес-випуск. Державний комітет статистики. – 2010. – № 14. – Електронні дані. – Режим доступу до звіту: http://ukrstat.gov.ua/express/express_u.html.
7. Обсяги та динаміка виробництва автотранспортних засобів в Україні. – Електронні дані. – Режим доступу до звіту: http://ukrautoprom.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=317&Itemid=93.

Надійшла до редколегії 11.11.10

УДК 35.073.55

3. Варналій, д-р екон. наук, проф.,
О. Панасюк, асп.

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті досліджено актуальні проблеми формування ефективного інституційно-правового, інституційно-організаційного та інституційно-кадрового забезпечення конкурентного розвитку підприємництва в Україні.

Ключові слова: підприємництво, мале підприємництво, інституції, інституційно-правове забезпечення, інституційно-організаційне забезпечення, інституційно-кадрове забезпечення.

In the article modern problems of effective legal, organizational and cadre provision of competitive development of entrepreneurship in the institutional dimension in Ukraine are investigated.

Keywords: entrepreneurship, small business, institution, legal provision, organizational provision, cadre provision.

За роки незалежності України відбувалось поступове становлення вітчизняного підприємництва як само-

стійного соціально-економічного явища. Водночас, вітчизняне підприємництво як самостійне соціально-

економічне явище існує і розвивається в складних умовах трансформаційної економіки і зустрічається з безліччю проблем. На зниження життєздатності суб'єктів підприємницької діяльності впливають значний податковий тиск, наявність різного роду адміністративних бар'єрів, обмеження фінансово-кредитних ресурсів, слабкість матеріальної, технічної, фінансової, менеджерської та кадрової складової діяльності суб'єктів підприємництва.

Все це зумовлює низку дієвих заходів щодо зміцнення конкурентоспроможності вітчизняного підприємництва. Трансформаційний період, в якому знаходиться Україна, варто розглядати крізь призму перетворень базових та системоутворюючих інститутів, що супроводжується змінами в суспільному, політичному та економічному житті і стимулює ринкову трансформацію суспільства в цілому [1].

У роботах вітчизняних вчених: С. Архіреєва, А. Гриценка, І. Малого, В. Мандибури, В. Тарасевича, А. Чухна та інших проблеми трансформації економіки України розкриваються з точки зору інституціоналізму та подальшої розробки його методології. Актуальні проблеми конкурентного розвитку підприємництва в Україні з позицій відповідного інституційного забезпечення розглядають такі вітчизняні дослідники як: Т. Васильців, К. Ващенко, Л. Воротіна, В. Воротін, С. Драга, Ю. Єхануров, В. Зянько, В. Кредісов, Д. Ляпін, І. Мизур, А. Шегда та інші науковці.

Сутність понять "інститут", "інституції", "інституційне забезпечення" розкриваються в працях представників економічної школи – інституціоналізм. Основоположником нового інституціоналізму вважають американського ученого, лауреата Нобелівської премії (1993) Д. Норта. Представники "нового" інституціоналізму розрізняють поняття інститути та інституції. Згідно з підходом Д. Норта, поняття "інституції" охоплює будь-які види обмежень, створені для спрямування людської взаємодії у певному напрямі. Призначення інституцій у суспільстві полягає в тому, щоб зменшити невизначеність через встановлення постійної структури людської взаємодії.

Формою ж прояву інституцій є інститути (інший переклад – організації). Інститут є суб'єктом інституційного механізму. Як зазначає Д. Норт, "...не існує інших рішень, крім використання інституційних механізмів, щоб установити правила гри, і використання організації – щоб забезпечити дотримання цих правил" [2].

Метою даної статті є дослідження актуальних проблем формування ефективного інституційно-правового, інституційно-організаційного та інституційно-кадрового забезпечення конкурентного розвитку підприємництва в Україні.

Під інституційно-правовим забезпеченням конкурентного розвитку підприємництва слід розуміти систему нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини між підприємцями та органами державної влади і управління.

Започаткування підприємницьких відносин в Україні, як й інших суспільних цивільно-приватних відносин у світі, випереджує офіційне встановлення правовідносин у сфері підприємницької діяльності.

Формування нормативно-правової бази підприємництва передбачає закріплення чітких правових гарантій, котрі б забезпечували свободу й захист підприємницької діяльності, розроблення законодавчих та інших нормативних актів, спрямованих на правове забезпечення розвитку ринкових відносин, а також на вдосконалення

діючих правових інструментів, важелів, що регулюють підприємницьку діяльність, з метою усунення внутрішньо-правових суперечностей і положень, які можуть гальмувати розвиток приватної ініціативи та підприємництва [1, с. 79-84].

Аналіз нормативно-правової системи регулювання вітчизняного підприємництва свідчить, що сучасна законодавча база є неадекватним відгуком на нові умови реформування української економіки, вона значною мірою гальмує розвиток уже функціонуючого підприємництва. Разом з тим, прийняті нормативно-правові акти, спрямовані на розвиток підприємництва, відіграли певну позитивну роль у становленні малого підприємництва. Так, починаючи з 1988 року, нормативно-правову базу розвитку підприємництва послідовно формували закони "Про кооперацію в СРСР", "Про індивідуальну трудову діяльність", потім Закони України "Про підприємство" (1991 р.), "Про власність" (1991 р.), "Про підприємства в Україні" (1991 р.), "Про господарські товариства" (1991 р.), "Про селянське (фермерське) господарство" (1991 р.), "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності" (1992 р.) тощо.

Одним з найважливіших кроків нашої держави на шляху підтримки розвитку малого підприємництва в Україні стало прийняття Верховною Радою України Закону України від 19.10.2000 №2063-III "Про державну підтримку малого підприємництва". Виходячи з важливого значення розвитку малого підприємництва для економіки України, в розвиток зазначеного закону та на підставі його положень Верховною Радою України прийнято Закон України від 21.12.2000 №2157-III "Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні".

Розв'язання існуючих проблем розвитку підприємництва в Україні, створення відповідного середовища потребують докорінної переорієнтації державної політики розвитку підприємництва. Завдання полягає в тому, щоб істотно підняти його роль і місце в економічному житті суспільства. Саме з огляду на це, слід виходити при розробці та реалізації заходів із нормативно-правового забезпечення розвитку підприємництва. Втілення у життя цього завдання неможливе без усунення основних недоліків, які притаманні законодавчій практиці. Серед них необхідно виділити, перш за все, такі:

- ✓ немає єдиної законодавчої стратегії щодо розвитку підприємництва;
- ✓ неоднозначність, нестабільність і суперечливість чинної нормативно-правової бази розвитку підприємництва;
- ✓ практично нефункціонуючий характер багатьох правових актів і дуже низька виконавча дисципліна щодо нормативно-правових документів;
- ✓ наявність у законодавстві багатьох нечітких норм, які при бажанні можна трактувати як завгодно. Саме вони дали можливість формувати фінансові "піраміди", які позбавили зоощаджень багатьох наших співвітчизників;
- ✓ необґрунтованість законодавчих обмежень та вимог, які містяться в окремих нормативно-правових актах.

Формування нормативно-правової бази розвитку підприємництва в Україні, створення цілісної системи державного регулювання підприємницьких відносин – складний і тривалий процес. Проте, уже сьогодні можливо й необхідно закласти організаційно-правові заса-

ди відповідної державної політики. Головне, щоб законодавчі акти сприяли залученню до підприємницької діяльності широких верств населення, стимулювали розвиток малого підприємництва шляхом створення сприятливого податкового, цінового, інвестиційного та інноваційного режимів.

Важливу роль у цьому процесі має систематизація законодавства з питань підприємництва, як впорядкування чинних правових актів, що регулюють підприємницькі відносини, приведення їх до певної, внутрішньо узгодженої системи. Її головна мета полягає в забезпеченні єдності та узгодженості чинного масиву розрізнених законодавчих актів у галузі підприємництва, визначенні загальних для всіх суб'єктів підприємництва правових, економічних та організаційних засад, порядку здійснення окремих видів підприємницької діяльності, особливостей функціонування малих, середніх та великих організаційно-правових форм підприємництва. Але мова йде не тільки про впорядкування названого нормативно-правового масиву, що безпосередньо або навіть не прямо стосується регулювання підприємницьких відносин, усунення суперечностей між окремими актами, а й про уніфікацію категорійного апарату, забезпечення єдності термінологічно-мовного оформлення законодавчих актів.

Головним завданням систематизації законодавства з питань підприємництва є забезпечення підвищення ефективності правового регулювання підприємницьких відносин, що виникають між суб'єктами підприємницької діяльності, між ними та державою, між суб'єктом підприємницької діяльності та іншими суб'єктами майнових відносин. Важливу роль у цьому має зіграти Податковий кодекс України.

Суперечливість, громіздкість чинного податкового законодавства об'єктивно зумовлює наявність єдиного гармонізованого законодавчого акту. Цю роль може і повинен виконувати Податковий кодекс України. Необхідність ухвалення Податкового кодексу обумовлено також низкою негативних проблем чинного податкового законодавства та існуючої системи адміністрування податків.

У Податковому кодексі відображено систему адміністрування, для якої головною цінністю є людина, платник податків. Основним завданням такої системи є забезпечення дотримання закону всіма учасниками податкових відносин, захист законних прав та інтересів платників податків.

В кодексі закладено нові можливості для економічного зростання, водночас, він містить певні ризики та обмеження. Зокрема, це поєднання двох суперечливих завдань. З одного боку, мінімізація фіскального навантаження з метою стимулювання економічної активності, а з іншого – максимальне використання стимулюючого потенціалу бюджетної політики. Саме у цьому контексті і слід розглядати нову архітектуру сучасної податкової системи України, яка повинна бути створена з урахуванням найкращого світового досвіду. Податковий кодекс не зможе вирішити навіть більшість проблем підприємництва, не кажучи вже про всі проблеми. Ми повинні здійснити дієву банківську, адміністративну, судову, фінансову, митну, територіальну та інші складові загальнонаціональної реформи. Мова повинна йти про нову парадигму модернізації нашого суспільства в цілому.

Не менш важливою складовою інституційного забезпечення конкурентного розвитку підприємництва є інституційно-організаційне забезпечення – це систе-

ма організацій (установ, закладів тощо), які організаційно забезпечують реалізацію взаємовідносин між підприємцями та органами державної влади та управління.

В Україні головною державною структурою, центральним органом виконавчої влади, що здійснює державну політику розвитку підприємництва є Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. Цей комітет було створено у 1997 році, однак до цього часу він так і не виконує сповна відповідних дієвих функцій щодо підтримки та захисту інтересів суб'єктів підприємництва. Саме у цьому контексті неперевершене значення мають інші (альтернативні) складові інституційно-організаційного забезпечення розвитку підприємництва в Україні.

Серед таких інститутів (організацій), які здійснюють інституційно-організаційного забезпечення конкурентного розвитку підприємництва можна виділити в першу чергу низку громадських об'єднань підприємців та елементів інфраструктури підтримки підприємництва (бізнес-інкубатори, технопарки, фонди підтримки тощо). Інфраструктура підтримки підприємництва в Україні – це своєрідна опорно-рухова система (складається з державних і недержавних організацій), завдяки якій в регіонах формується конкретне організаційно-економічне середовище для сприяння підприємницькій діяльності та швидкій адаптації суб'єктів підприємництва до ринкових умов.

Основна функція такої інфраструктури – створення умов для ефективного здійснення підприємницької діяльності суб'єктів господарювання та вирішення проблем, пов'язаних з відсутністю знань з питань ведення бізнесу, управлінського досвіду, доступу до кредитів та іншої інформації [1, с. 104-108].

Кінцева мета сучасної інфраструктури підтримки підприємництва – вирішення загальнонаціональних завдань, зокрема: створення нових робочих місць, подолання диспропорцій в економічному розвитку регіонів, збільшення експортної спроможності підприємств, зростання виробництва та його структурна перебудова, спрощення доступу суб'єктів підприємництва до сучасних інноваційних технологій [3, с.122-126].

Помітно підвищилась у підтримці підприємництва роль громадських організацій підприємців. Багатьма організаціями та об'єднаннями підприємців встановлено партнерські контакти з регіональними і місцевими органами виконавчої влади, проводяться спільні заходи, семінари, "круглі столи" та зустрічі з питань подальшого розвитку підприємництва в нових умовах роботи економіки. Спільно з громадськими об'єднаннями підприємців в Україні організовано і діють громадські приймальні, працюють телефони довіри та "гарячі лінії".

На жаль, в Україні існуюча мережа інфраструктури із-за її законодавчої невизначеності, нерегульованості, відсутності державної фінансової підтримки та відповідної матеріально-технічної бази перетворюється у звичайні комерційні структури, що надають послуги на платній основі, або ж довготерміново перебуває в ранній стадії становлення. Надзвичайно мала підтримка зі сторони держави (лише 1 % коштів місцевих бюджетів) звичайно не дозволяє їм достатньо ефективно працювати, належним чином розв'язувати державні, регіональні, соціальні та інші проблеми малого підприємництва, а тим більше використовувати інформаційно-комунікативні технології, що суттєво впливає на результативність їх роботи.

В зв'язку з цим, на сьогодні важливо упорядкувати діяльність існуючих об'єктів інфраструктури (і особливо інноваційної), та забезпечити координацію процесів створення і функціонування нових установ, їх організаційний і методичний супровід. Адже, більшість інноваційної інфраструктури поки що знаходиться на етапі становлення.

Відсутність врегульованої системи взаємодії між діючими суб'єктами інноваційної інфраструктури, недостатня інноваційна активність наукових установ та низький рівень сприйняття інноваційності виробничими підприємствами і слабе забезпечення мережі інфраструктури кадровими ресурсами, особливо в регіонах країни, представляють додаткові типові перешкоди у діяльності суб'єктів інфраструктури, не сприяє зміцненню економічної безпеки як підприємництва, так і країни в цілому [5].

В один ряд з проблемами інституційно-правового та організаційного характеру можна поставити кадрові перешкоди на шляху конкурентного розвитку підприємництва. Інституційно-кадрове забезпечення конкурентного розвитку підприємництва – це специфічна, повторювана діяльність, здійснювана у процесі підготовки кадрів для функціонування підприємства. Розвиток підприємництва потребуватиме великої кількості відповідних фахівців та менеджерів. В той же час, існує проблема неадекватності системи фахової підготовки кадрів для підприємницької діяльності.

Однією з головних причин неспроможності започаткування власної справи є відсутність необхідних спеціальних знань і навичок у сфері підприємництва. Як стверджують фахівці, значна частина незайнятих громадян могла б долучитися до підприємництва за умов удосконалення чинної системи підготовки та перепідготовки кадрів, а також за умов удосконалення державної політики зайнятості у частині виплати допомоги на започаткування власної справи.

Факт, що 45 % найманих працівників підприємств державного сектору, 55 % найманих працівників приватних підприємств, 46 % безробітних виявляють дуже низький рівень готовності до підприємницької діяльності, свідчить як про недостатню обізнаність населення щодо суті підприємницької діяльності, так і про існування в українському суспільстві значного резерву нереалізованого підприємницької активності [3, с. 32].

Низька підприємницька активність населення пов'язана також як зі складністю регламентних процедур започаткування власного бізнесу, так і з відсутністю доступної та ефективно діючої інфраструктури бізнес-планування.

Зважаючи на існування значних недоліків у сфері кадрового забезпечення підприємництва, нині необхідна модернізація діючої системи підготовки кадрів у цій сфері, яка має забезпечити:

- ✓ створення і розвиток мережі освітніх і наукових установ, спрямованих на підготовку кадрів для підприємства;

- ✓ задоволення попиту з надання освітніх послуг підприємцям, працівникам малих підприємств, службовцям, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері підтримки підприємства, а також керівникам і працівникам об'єктів інфраструктури підтримки підприємства;

- ✓ забезпечення якісної підготовки з питань започаткування підприємницької діяльності різних соціальних груп.

Пріоритетними напрямками розбудови системи підготовки кадрів для підприємства є:

- ✓ створення і забезпечення функціонування багаторівневої системи підготовки фахівців для сфери малого підприємництва, створення розгалуженої мережі закладів підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності;

- ✓ забезпечення доступності для широких верств населення освіти з основ і технології підприємницької діяльності;

- ✓ вивчення та використання міжнародного досвіду у сфері підготовки кадрів для підприємства, у тому числі освітніх методик;

- ✓ імплементація до освітніх програм сучасних економічних дисциплін і практичних підприємницьких методик, у тому числі з питань стратегічного управління, інноваційно-інвестиційного розвитку, маркетингу, економічного аналізу тощо;

- ✓ видання навчально-методичної літератури, створення методичного, інформаційно-консультаційного та програмного забезпечення підготовки кадрів для підприємства;

- ✓ застосування сучасних освітніх технологій із метою підготовки населення до організації підприємницької діяльності (дистанційних, електронних технологій тощо) [4, с. 334-335].

Конкурентний розвиток підприємства, як і будь-який процес (явище) передбачає відповідні інститути, через які воно реалізується і пристосовується до умов реформувань. Інституційне забезпечення трансформації економічної системи, наповнення інститутів адекватними способами мислення, звичками, традиціями й урахування їх у процесі трансформування системи є визначальною умовою успіху реформ. У цьому контексті, вкрай важливим є дослідження актуальних проблем формування ефективного інституційно-правового, інституційно-організаційного та інституційно-кадрового забезпечення конкурентного розвитку підприємства в Україні.

Формування правової бази підприємства – найголовніша передумова його становлення та розвитку. Законодавство у сфері підприємства має становити єдину систему як за взаємною узгодженістю норм, так і за цілісністю самого нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності.

Серед інститутів (організацій), які здійснюють інституційно-організаційне забезпечення конкурентного розвитку підприємства можна виділити урядові інститути, громадські об'єднання підприємців та елементи інфраструктури підтримки підприємства (бізнес-інкубатори, технопарки, фонди підтримки тощо).

Ефективність функціонування системи підготовки кадрів для підприємства має визначитися не лише показниками щодо кількості підготовлених чи перепідготовлених фахівців, а й передусім динамікою розвитку підприємства, показниками його ділової, інноваційно-інвестиційної активності, рентабельності тощо і зрештою – його часткою у ВВП країни. Тому метою розбудови системи підготовки кадрів має бути підвищення якості управління суб'єктами підприємства на мікрорівні, а також підвищення ефективності державної політики у сфері підприємства.

1. Варналії З.С., Ващенко К.О., Кампо В.М., Лібанова Е.М. Державна політика розвитку підприємства в Україні: Навч. посіб. / За заг. ред. К.О. Ващенко. – К., 2010. 2. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. – К., 2000. 3. Про стан та перспективи розвитку підприємства в Україні: Національна доповідь. – К., 2009. 4. Дрига С.Г. Мале підприємство України: механізми управління та підтримки: Монографія. – К., 2009. 5. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія. – Львів, 2008.